

скрізь. Письменниця вважає, що такі мандрі залишають по собі лише розчарування. Туга за минулим — за «втраченим раєм» — присутня в більшості есеїв збірки.

О. Токарчук міркує над тим, що в західній культурі акт вирушання в подорож був питанням свободи. Вона вважає, що «podrozowanie stalo się symbolem wolności i chyba właśnie dlatego jest dla nas tak atrakcyjne» [2, с. 37]. Сповнена емпатії до тих, хто не має свободи пересування, письменниця переміщає питання подорожі в етичну площину. Поняття межі є відносним, оскільки ті кордони, які відкриті для однієї спільноти людей, є неприступною стіною для іншої. Авторка ділиться особистим досвідом подорожей, які останнім часом перестали бути привабливими для неї. О. Токарчук не мотивують подорожі до інших міст, адже вони позбавлені відмінностей через глобалізацію, через втрату самотності, бо навіть сувеніри на пам'ять про них продукують у Китаї.

О. Токарчук аналізує й екологічний аспект подорожей, акцентуючи високий рівень забруднення атмосфери викидами з літаків, що призводить до незворотніх змін клімату. Письменниця занепокоєна тим, що відкритість кордонів і фінансова спроможність значного відсотку людей долати великі відстані в пошуку нових вражень спричиняє значну шкоду довкіллю, і про це, на жаль, не йде мова в жодному путівнику. О. Токарчук належить до тієї гіперсвідомої меншості суспільства, яку обходять не лише питання якості життя, а й наслідків теперішньої діяльності для майбутніх поколінь.

Таким чином, есеїстика української письменниці Г. Пагутяк і польської авторки О. Токарчук оприявнює чимало непривабливих аспектів туристичного бізнесу, які зазвичай залишаються поза увагою звичайного споживача послуг. Зокрема, Г. Пагутяк акцентує такі вади сучасного організованого подорожування, як переважання стандартних маршрутів із передбачуваним набором місць для відвідування, розрахованих на невибагливого споживача; заохочування до фотофіксації вражень замість безпосереднього переживання контакту з реальністю; знищення природних ландшафтів задля розбудови туристичної інфраструктури; послаблення культурної ідентичності під натиском глобалізаційних процесів; сувеніри масового виробництва за відсутності унікальних рукотворних пам'яток. Візія О. Токарчук має подібні акценти: втрата відчуття доступу до таємниці в результаті доступності мандрів для значної кількості людей; розчарування, викликане типовістю туристичних послуг незалежно від країни; втрата самотності через глобалізацію; негативні наслідки логістичного компоненту подорожей; етичні дисонанси, викликані закритістю кордонів для мешканців окремих держав.

Література

1. Пагутяк Г. Магнат. Скам'янілий корабель: історичний роман, роман-есеї про пошуки ідентичності. Книга історична. Львів: ЛА «Піраміда», 2021. 292 с.
2. Tokarczuk O. Czuję narrator. Krakow. Wydawnictwo literackie. 2020. 300 s.

mariaborysova@gmail.com

Борисова О. В.

*канд. геогр. наук, доцентка кафедри туризму та готельно-ресторанного бізнесу,
Київський національний університет технологій та дизайну*

Tetyanagrinnuk@gmail.com

Гринюк Тетяна Анатоліївна

*канд. геогр. наук, доцентка кафедри географії
Український державний університет імені Михайла Драгоманова*

РЕЛІГІЙНИЙ ТУРИЗМ У КОНТЕКСТІ ТРАДИЦІЙ ДУХОВНОГО ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Анотація. Релігійна культура українців формувалася протягом багатьох віків. Україна — багатонаціональна і багатоконфесійна країна, послідовна і цілеспрямована, державно-церковна

політика якої відповідає міжнародному праву, захищає свободу совісті, релігійні свободи та права всіх громадян. Це створює сприятливі передумови та можливості для розвитку як вітчизняного, так і міжнародного релігійного туризму та паломництва.

Ключові слова: релігійний туризм, паломництво, релігійно-туристичні маршрути, Україна.

Невід’ємною складовою розвитку сучасної індустрії туризму є релігійний туризм, який покликаний виховувати у населення повагу до традицій і духовного життя різних народів. Підвищену увагу суспільства до цього виду туризму можна пояснити тривалим домінуванням у суспільстві атеїстичних уявлень та ідеологічних приписів в оцінці релігійних явищ, антирелігійною пропагандою та порушенням конституційного принципу свободи совісті. Релігійна культура українців формувалася протягом багатьох віків. Підвищений інтерес до релігії та церкви відбиває глибинну потребу нашої нації у самовизначенні, тому для молодшої української держави проблеми збереження і використання історичних традицій належать до числа найактуальніших, що обґрунтовує місце релігійного туризму на рівні суспільно важливої складової ідеології державотворення та національного відродження, робить його вагомим сегментом у системі спеціалізованого туризму на ряду з такими видами, як лікувально-оздоровчий, діловий, етнографічний та ін.

Україна — багатонаціональна і багатоконфесійна країна, послідовна і цілеспрямована державно-церковна політика якої відповідає міжнародному праву, захищає свободу совісті, релігійні свободи та права всіх громадян. Це створює сприятливі передумови та можливості для розвитку як вітчизняного, так і міжнародного релігійного туризму та паломництва. Українське суспільство за роки Незалежності зробило колосальний цивілізаційний прорив від атеїзму і заборони релігії, від закриття та руйнування храмів, до демократії та свободи віросповідання. Для забезпечення цього Конституційного права в Україні відроджено та заново збудовано величезну кількість храмів, лише у 1996-у році їх було близько 12 тисяч. В останні роки спостерігається посилення уваги українських вчених до проведення наукових досліджень у релігійній сфері. Слід зазначити активність київських і львівських учених-географів у географічному вивченні релігій, що дає підстави стверджувати, що зараз в суспільній географії сформувалася нова галузь науки — географія туризму. Проте географи не приділяли належної уваги до вивчення релігійного туризму як такого. Досліджувався лише один його вид — паломництво, який стосується лише незначної мережі культових споруд. Дослідження релігійного туризму в Україні є актуальними, адже вони мають обґрунтувати проблеми, які гальмують темпи його розвитку, та визначити шляхи їх вирішення.

Актуальним є аналіз стану релігійного туризму в Україні як одного з перспективних видів внутрішнього туризму, який потребує нових підходів до його вивчення, посилення уваги до розробки деяких теоретико-методологічних питань. Акцентування уваги на предмет релігійного туризму — вивчення та популяризація витворів мистецтва та храмової архітектури, що протягом віків формувала світогляд українців, гартувала націю, є унікальною і представлена різними напрямками.

Незважаючи на актуальність проблем розвитку релігійного туризму в Україні, сучасний стан його розробки вкрай низький. Огляд публікацій свідчить, що українськими вченими порушувалися лише окремі аспекти релігійного туризму. Так, А. Ковальчук розкрив деякі методологічні питання, зокрема співвідношення понять «паломництво» та «релігійний туризм». О. Любіцева та С. Романчук окреслили основні напрями розвитку релігійного туризму в Україні на найближчу перспективу.

Не менш цікавий напрям дослідження релігійного туризму запропонувала Л. Шилова — вплив релігійного туризму на удосконалення світогляду та духовності учнів середніх шкіл. Сучасний стан і перспективи розвитку релігійного туризму в Карпатському регіоні України вдалося узагальнити науковиці Н. Паньків. Особливості паломництва та релігійного туризму як складової туристичної індустрії України на сучасному етапі розкрито у працях А. Нагірняк.

Релігійний туризм, як молода самостійна наука, формується в сучасний період переважно на основі прикладних досліджень. Вченими географами, краєзнавцями та релігієзнавцями

підготовлено і видано описи відомих християнських культових споруд по всіх областях України. Вчені поки не дають обґрунтованих відповідей на ці актуальні та складні питання. Причини цього полягають в тому, що теоретична частина науки «релігійний туризм» є недостатньо розробленою через ігнорування науковцями розвитку теоретико-методологічних засад науки. Через брак теорії спостерігається різнобачення принципів питань у релігійному туризмі.

Згідно Закону України «Про туризм», прийнятому Верховною Радою України з доповненнями у 2003 р., офіційно визнано розвиток 17 видів туризму, серед яких є релігійний. Це новий перспективний вид туризму, який почав розвиватися в Україні лише з часів Незалежності. В процесі відродження закритих і знищених храмів інтенсивно відбувалося спорудження нових, тож зараз в нашій країні створена потужна матеріальна база для розвитку релігійного туризму. Проте цього недостатньо для того, щоб релігійний туризм почав розвиватися помітними темпами [4].

Важливою складовою частиною сучасної індустрії туризму є релігійний туризм, який належить до найдавніших видів туризму. Його витoki сягають часів формування основних світових релігій. Релігійний туризм (сакральний туризм, паломницький туризм, езотеричний туризм) — різновид туризму, пов'язаний з наданням послуг і задоволенням потреб туристів, що прямують до святих місць і релігійних центрів, що знаходяться за межами звичайного для них середовища. Релігійний туризм поділяється на:

- паломницький туризм — це сукупність поїздок представників різних конфесій з паломницькими цілями;
- езотеричний — метою його є розширення традиційного релігійного світосприйняття;
- релігійний туризм екскурсійно-пізнавальної спрямованості — відвідання місць, пов'язаних з історією релігій;
- сакральний — різновид, де турист під час відвідування певних місць створює, відновлює або підкреслює зв'язок з уявним потойбічним.

Сакральне в широкому сенсі — це все, що має відношення до Божественного, релігійного, небесного, ірраціонального, містичного. Вважається цілком нормальним, коли в процесі становлення будь-якої нової науки пріоритетний розвиток одержує певний її напрям, а решта в силу тих чи тих причин не розвиваються. В релігійному туризмі дослідженішим є паломництво. Більшість авторів вважають, що спільність між цими близькими, але принципово різними суспільними процесами є уявною. Віряни чи прочани приїждять до святих місць, релігійних центрів світового чи національного значення з однією метою — взяти участь у богослужінні та помолитися за позбавлення гріхів. Прочани звертають увагу на храми не як на шедеври історичного, архітектурного, або мистецького значення, а як на місця для молитви, що не має нічого спільного з класичною туристичною діяльністю. В сучасний період у світі сформувалася паломницька традиція і набрав значних обертів паломницький рух, який спостерігається і в Україні.

Існує точка зору, згідно якої паломництво і релігійний туризм є різними видами туризму. Спільними для них є сакральні об'єкти та інфраструктура, а відмінними — мотивація та мета поїздки [1, 2]. На думку авторів, паломництво лише частково перебиває функції туристичної діяльності.

У Законі України «Про туризм» офіційно визначено поняття туризму: «Туризм — тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місті перебування» [3]. Туризм виконує такі функції: рекреаційну, культурну, економічну, соціальну, пізнавальну та виховну. Кожен вид туризму має особливості виконання цих функцій. В релігійному туризмі головними виступають пізнавальна та культурна функції. В релігійно-туристичній подорожі можуть брати участь як віруючі, так і атеїсти, як дорослі, так і діти. Головна мета подорожі полягає в ознайомленні з культовими спорудами, які є видатними пам'ятками культурної архітектури.

Мандруючи світом, українські туристи охоче знайомляться не лише із святими місцями Ізраїлю, пов'язаними із зародженням християнства, але й культовими спорудами інших світових (мусульманства та буддизму) та національних релігій (іудаїзму, синтоїзму, індуїзму), а саме мечетями, пагодами, храмами тощо. Гідами, як правило, є служителі культу, які доступно розповідають туристам про основи своєї релігії, релігійні свята, святі місця тощо.

Війна росії проти України — це війна за ідентичність, частиною якої є культурна спадщина. Відповідно інформації Міністерства культури та інформаційної політики (на 1.09.2022) зруйновано близько 205 релігійних споруд у 14 областях України унаслідок повномасштабного нападу РФ. Зазнали руйнувань різного ступеня: церкви, синагоги, мечеті, адміністративні та освітні будівлі різних релігійних спільнот України. Зокрема, відомо, що 5 із 205 пошкоджених внаслідок атаки росії релігійних споруд — мусульманські, 5 — іудейські, решта — 195 — християнські, а 29 належать протестантським спільнотам, 20 — Православній церкві України (ПЦУ), 4 — Римсько-католицькій церкві, 3 — Українській греко-католицькій церкві. Зокрема, 7 споруд належать спільнотам Свідків Єгови [5].

Отже, 68 % (132) християнські споруди з 195 пошкоджених належать УПЦ. Географія руйнувань репрезентує, що найбільша кількість зруйнованих релігійних споруд у Луганській (56) і Донецькій (48) областях, а також на Київщині (34) та Харківщині (25).

Помітна особлива тенденція, що російські військові непропорційно часто нападають на євангельських християн. У звіті Інституту релігійної свободи (ІРС), м. Київ констатується, що з початку вторгнення, яке триває вже понад рік, вони «зруйнували, пошкодили чи пограбували» в Україні понад 494 релігійні будівлі, богословські установи та святині.

Громадянське суспільство та різноманітні інституції, зокрема, ІРС збирає доказову базу російських військових злочинів проти українських релігійних громад. Руйнування релігійних об'єктів часто відбувається навмисно і супроводжується нападом на рядових віруючих і пасторів.

Згідно з дослідженнями ІРС, кількість зруйнованих об'єктів, що належать євангельським християнам, становить не менше 170, у тому числі це 75 п'ятидесятницьких церков, 49 баптистських церков та 22 «інші» євангельські церкви [5, 6]. Відповідно, це становить більше третини від загальної кількості зруйнованих будівель, хоча євангельські християни становлять менше 5 % від загальної кількості населення України.

Помітною є тенденція, також, відповідно інших напрямів релігійних конфесій, зокрема, нараховано 94 зруйновані релігійні об'єкти, що належать Свідкам Єгови, 29 — католикам, 12 — євреям, 8 — мусульманам і 4 — мормонам.

Реалії війни фіксуються у подіях, серед яких, на жаль, цілеспрямовані артилерійські та ракетні обстріли, вандалізм і розграбування релігійних будівель. Спостерігаються також тортури та вбивства віруючих різноманітних віросповідань і релігійних лідерів. У багатьох випадках фіксуються факти підтвердження вандалізму по відношенню до сакральної писемної спадщини. Члени церков, будівлі яких були зруйновані, виявили, що російські військові спалюють або викрадають Біблії, релігійні брошури та книги, особливо, україномовні видання. Українські реалії та контекст війни щоденно вносять корективи у громадське, ментальне та релігійне життя українців. Проте, релігійний туризм не припинявся у найгарячіші дні та тижні 2022 року. З вірою у Перемогу світла над темрявою зберігаємо натхнення до життя і праці, розвиваємо та відновлюємо зруйнований побут і релігійно-культурну спадщину.

Література

1. Любіцева О. О., Романчук С. П. Паломництво та релігійний туризм. Навч. Посібник. — К.: Альтерпрес, 2011. — 416 с.
2. Global Trends in Tourism and Imperatives of the Circular Economy in the Context of Sustainable Environmental Development of States. Oksana Borysova, Oleg Gryniuk, Tetiana Mykhailenko, Tetiana Shparaha, Tetiana Hryniuk. Review of Economics and Finance, 2022, 20, 196-202 DOI: <https://doi.org/10.55365/1923.x2022.20.23> https://refpress.org/wp-content/uploads/2022/10/Borysova_REF.pdf

3. Dotsenko A. I., Borysova O. V., Hryniuk D. Yu. Religious tourism in Ukraine: status and problems of development. *Moderní aspekty vědy: XXVIII. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2023. str. 607 UDC 001.32: 1/3] (477) (02) 573–583 ISBN — 9-789-40369-036-0 <http://perspectives.pp.ua/public/site/mono/mono-28.pdf>*

4. Smyrnov I., Lyubitseva O., Hryniuk D. (2023) From geopolitics to tourism: Korean War Veterans Memorial in Washington (USA). *Proceedings of the II International Scientific and Practical Conference : General regularities and models of science development. Zagreb, Croatia, 09–10 January. Pp. 24–26. URL: <https://intersci.eu/events/general-regularities-and-models-of-science-development/>. ISBN — 978-9-40368-665-3*

5. росіяни зруйнували та пошкодили в Україні 205 релігійних споруд. Укрінформ. <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3562099-rosiani-zrujnuvali-ta-poskodili-v-ukraini-205-religijnih-sporud.html>

6. Інститут релігійної свободи. <https://irs.in.ua/>

galinabrigilevic@gmail.com

Бригілевич Г. М.

асистент кафедри туризму

Львівський національний університет ім. І. Франка, Україна

ПІСЛЯВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОТОКІВ ДО УКРАЇНИ

Анотація. Післявоєнне відновлення туристичних потоків до України є актуальним питанням уже сьогодні. Сфера туризму через російсько-українську війну значно постраждала, але, незважаючи на такі труднощі, продовжує функціонувати. Майбутнє збільшення туристичних потоків матиме позитивний вплив на розвиток економіки країни та сприятиме припливу інвестицій для розвитку проектів у різних галузях.

Ключові слова: туристичні потоки, післявоєнне відновлення, економіка, світовий досвід.

Актуальність. Туристичні потоки в Україні після послаблення карантинних обмежень пандемії Covid-19 почали відновлюватись та розвиватись. З 24 лютого 2022 року почалось російське агресивне військове вторгнення на територію України, яке принесло жорстокі наслідки людських втрат, збитки для інфраструктури та всіх секторів економіки. Ця війна спричинила масову міграцію населення України, як усередині країни, так і за кордон, на жаль не з туристичною метою. Найбільше постраждали східний, південний і частково північний регіони України. Війна зупинила туристичні потоки, порушила енергетичні, фінансові та продовольчі ринки, призвела до інфляції. Дивлячись на такі проблеми з питань відновлення туристичних потоків у післявоєнний період, є надзвичайно актуальними в умовах сучасності, що є основою тематики дослідження.

Постановка завдання. Відновлення туристичних потоків і загалом повернення до стрімкої діяльності сфери туризму є одним з пріоритетних напрямків економічного розвитку як України, так і багатьох країн світу. На сьогодні ми розуміємо, що втрати в туристичній галузі є суттєвими і туристичний потік зможе відновитись лише після завершення бойових дій та закінчення війни перемогою для України. Перш за все для відбудови країни та відновлення діяльності всіх галузей потрібна допомога міжнародних організацій і партнерів. Заручившись міжнародною підтримкою, ми зможемо насамперед створити багато нових робочих місць і привабити інтерес до України загалом.

Виклад результатів дослідження. Україна зазнала тяжких випробувань війни, цілком безпечних регіонів для туристів не існує. Туристичний потік іноземних туристів зупинився через регулярні обстріли, ракетну небезпеку, руйнування інфраструктури та припинення авіасполучення. Українська економіка зазнає значних збитків, що є також тісно пов'язано зі зменшенням загальної кількості туристів. На сьогодні важко оцінити обсяг втрат сфери туризму,